

Begeleiden van gezinnen waar een ouder is overleden

7 November 2018

Albert van Dieren

Death ends a life, but not
a relationship.

Silverman and Klass in Klass, Silverman, & Nickman, 1996

hoofdvraag

- ▶ Welke basishoudingen en interventies zijn te onderscheiden bij het dialogisch/narratief werken vanuit de sociaal constructivistische en contextuele benadering bij het therapeutisch begeleiden van gezinnen waarbij een ouder overleden is

Opzet onderzoek

- ▶ Literatuurstudie:
  - ▶ Wat is de actuele stand rondom rouw?
  - ▶ Hoe gaan beide benaderingen om met verlies-rouw ?
  - ▶ Welke basishoudingen en interventies beschrijven beide benaderingen en hoe kunnen zij elkaar verrijken?

Veldonderzoek

- ▶ 2 duo en 1 individueel expert interview, allen aan de hand van een casestudy.
-

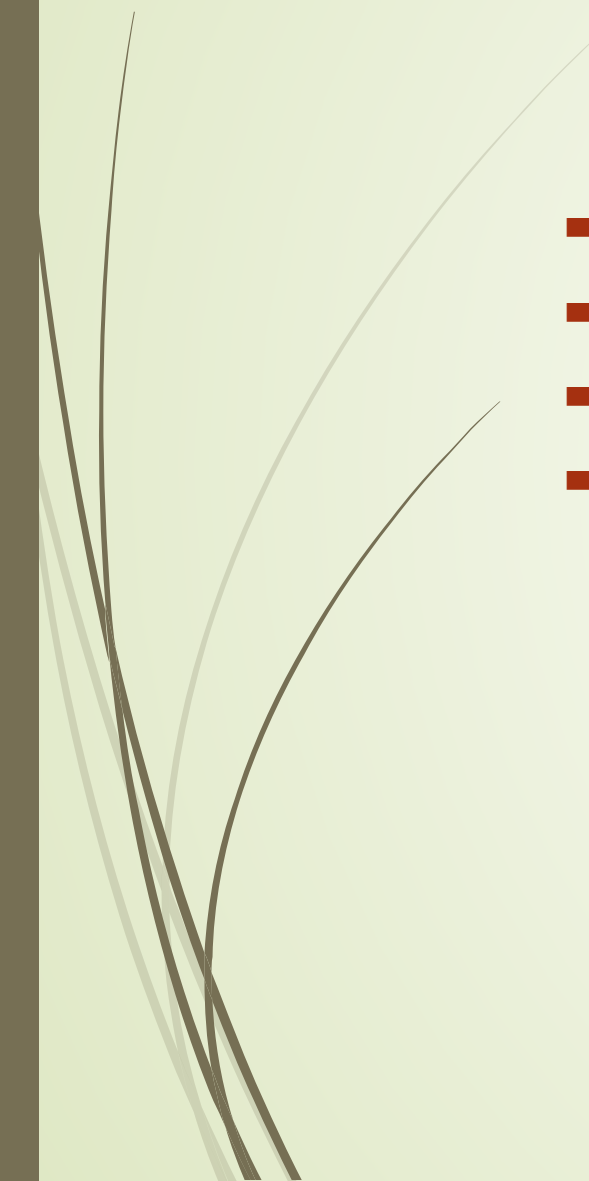

Uitkomsten literatuuronderzoek

- Rouwfasen- en rouwtakenmodellen zijn door het voorschrijvend karakter meer op de achtergrond geraakt;
- In onderzoeken is er veel aandacht voor het individu weinig voor het gezinssysteem;
- Belangrijke theorieën:
  - Hechtingstheorie, continuïng bond;
  - Dual process model;
  - Rouw wordt binnen beide theorieën gezien als een relationeel proces;
  - Rouw biedt mogelijkheden voor groei.

Narratieven over verlies en rouw

- Extern narratief, het objectieve verhaal, het feitelijke verhaal
  - Interne narratief, het emotioneel gerichte verhaal
  - Reflectief narratief, het betekenis gevend verhaal
  - Toekomst/groei gericht narratief
-

Dialogisch en narratieve benadering

- Betekenis reconstructie: zowel individueel en als systeem;
  - Dialoog als dialectisch proces, bijv. Aarzelingen rondom spreken vs. niet spreken;
  - Ruimte voor het verhaal/narratief van iedereen;
  - Systeem ondersteunen in het bespreken van het verlies;
  - Hulpbronnen;
  - Oog hebben voor de op het verlies en op het leven gerichte polen.
-

Betekenis reconstructie

- ▶ Herbekijken en herdefiniëren van de relatie met de overledene
  - ▶ Opnieuw toegang tot relatie (niet afgesneden door de dood)
  - ▶ De relatie met de overledene als steunende relatie behouden (continuing bond)
  - ▶ Re-memberingsgesprekken
  - ▶ Wat neem je mee en geef je vorm in belangrijke andere relaties

Betekenis reconstructie

- ▶ Integreren verlies in het zelf narratief en gezinsnarratief
  - ▶ Bronnen van veerkracht
  - ▶ Hulpbronnen in het netwerk
  - ▶ Eerdere effectieve coping skills
  - ▶ Levensbeschouwelijke overtuigingen
  - ▶ Afwisselen van verschillende narratieve stemmen, (externe/feiten, interne emoties, reflectieve/cognities)
  - ▶ Huiswerkopdrachten, schrijfoopdrachten (titels van hoofdstukken uit het leven)

dilemma

- ▶ Hoe verbinding te maken met hen die niet kunnen/willen spreken.
- ▶ Emotionele pijn: wat zijn de goede redenen (Rober) om
  - ▶ Niet te spreken
  - ▶ Stil te zijn
  - ▶ Een dialectisch en dialogisch perspectief (talking about talking)
    - ▶ Grieving apart and together
    - ▶ Talking and not talking

Redenen om niet te spreken

- ▶ Manier om met emoties om te gaan;
- ▶ Om afstand te scheppen tussen de pijn en het leven van alle dag;
- ▶ Als een spanningsveld tussen het persoonlijke rouw proces en dat van de partner of andere gezinsleden;
- ▶ Woorden worden als ontoereikend, inadequaar en niet zingevend ervaren voor het verlies en rouw.

Contextuele benadering

- Rouwen leer je in de familie
- Geblokkeerd worden in het geven, vooral problematisch als er sprake was van een verstoorde relatie;
- Oog hebben voor heimelijk opgeschorte rouw;
- Onderzoeken balans van geven en nemen;
- Exonereren als mogelijkheid om zich opnieuw te kunnen verbinden met de overledene;
- Oog hebben voor ieder beleving van de relationele werkelijkheid.

Affecten zeggen iets over een verstoorde relationele balans

- Iemand kan zich schuldig voelen dat hij/zij niet voldoende uit de relatie heeft gehaald met overledene
- Boosheid als gevolg van veranderde positie in het gezin
- Angst

Koppeling uitkomsten theorie en praktijk

basishouding

Sociaal constructivisme

- ▶ Collaboratieve houding
- ▶ Concept 'Not knowing'
- ▶ Responsief en outsidersness
- ▶ Oog en oor voor meerstemmigheid

Contextuele benadering

- ▶ Collaboratieve houding
- ▶ Veelzijdig gerichte partijdigheid
- ▶ Compassie
- ▶ Installeren van hoop

Interventies om veiligheid en verbondenheid te onderzoeken

Sociaal constructivisme

- ▶ Luisteren naar het verhaal en de dialectische spanningen;
- ▶ Taxerende vragen om de goede redenen van spreken – niet spreken te onderzoeken.

Contextuele benadering

- ▶ Onderzoeken balans van geven en nemen
- ▶ Onderzoeken gekwetstheid
- ▶ Opsporen van sporen van vertrouwen en hulpbronnen.

Interventies om interactie en verbondenheid te stimuleren

Sociaal constructivisme

- Activerende vragen;
- Erkenning;
- Concept luisteren met oor, oog en hart;
- Bekrachten ouderrol
- Re-membering.

Contextuele benadering

- Verbindende vragen;
- Exoneratie;
- Erkenning;
- Bekrachten ouderrol.

Hoe kunnen beide benaderingen elkaar verrijken?

- Niet weten, om ruimte te creëren voor dialoog;
- Oog voor de intergenerationele visie, SC impliciet, CB expliciet;
- Dialoog niet alleen tussen therapeut en cliënt-(systeem), maar ook binnen de intergenerationele context;
- De mens komt voor het verhaal;
- Oog hebben voor gerechtigde aanspraak;
- Dialoog om te komen tot betekenis reconstructie;
- Re-membering om exoneratie vorm te geven.

Werkvorm Levensboom

- ▶ **Wortels:** dit gaat over hoe je geworteld bent in het leven, je familie geschiedenis, mensen die je leven sterk beïnvloed hebben en andere belangrijke gebeurtenissen in je leven die daar invloed op hebben.
- ▶ **Grond:** dit staat voor waar je nu staat in het leven van alledag. Hoe leef je jouw leven, welke dagelijkse activiteiten onderneem je om kleur te geven aan je leven en wat betekenen deze voor jou.
- ▶ **De Stam** vertegenwoordigt jouw competenties, mogelijkheden en kennis in het bijzonder datgene waar je goed in bent, levensopdracht.
- ▶ **De takken** vertegenwoordigen jouw hoop, dromen en verlangens voor je leven. Denk aan de takken als de richtingen waar je naar toe wilt groeien en waar je naar uitreikt.
- ▶ **De bladeren** vertegenwoordigen de mensen die het belangrijkst zijn in jouw leven. Deze mensen kunnen nog leven of overleden zijn. Op welke wijze zijn zij betrokken bij jouw levensopdracht en dromen en wat betekent dit voor jou.
- ▶ **De vruchten** zijn de gaven die je hebt ontvangen. Deze kunnen tastbaar zijn of meer abstract zoals geliefd zijn, ontvangen van bemoedigingen, vriendschap etc.

Opdracht: hoofdstukken van ons leven

- Kies een verlieservaring waarover je een verhaal wilt delen.
- Kies iemand uit met wie je dit wilt delen.
- Wat heeft de gemiste persoon bijgedragen aan jouw leven
- Wat heb jij bijgedragen aan het leven van de gemiste persoon

Werkvormen betekenis reconstructie

- ▶ Schrijf van een virtuele droom (Niemeijer 2014)
  - ▶ Twee woorden met betrekking tot situatie/setting
  - ▶ Twee woorden met betrekking tot gestalte, beeld/stemmen
  - ▶ Twee woorden met betrekking tot symbolische objecten / gebeurtenissen
- ▶ Herwaardering van relatie met overledene
  - ▶ Imaginair exploreren: 'stel dat' t.o.v. Moeilijkheden
  - ▶ Schrijf een brief vanuit uzelf, 5 jaar later, stel dat je het verlies geïntegreerd hebt.
  - ▶ Aanmoedigen om nieuwe doelen en rollen te bedenke

Werkvormen/rituelen contextueel

- Levensboom
  - Het spreken met naaste verwanten
  - Gesprekken aan de hand van fotoalbums
  - Het herdenken van geboorte- / sterfdag
  - Het delen van het verhaal
-

literatuur

- ▶ Handbook of bereavement research and practice (2011). London: American Psychological Association.
- ▶ Boszormenyi-Nagy, I. (1987). Foundations of contextual therapy. New York: Brunner/Mazel, inc.
- ▶ Boszormenyi-Nagy, I., & Krasner, B. R. (1994). Tussen geven en nemen. Haarlem: de Toorts.
- ▶ Dillen, A. (2004). Ongehoord vertrouwen; ethische perspectieven vanuit het contextuele denken
- ▶ van Ivan Boszormenyi-Nagy. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- ▶ Eerenbeemt, E.-M. v., & Heusden, A. (1996). Balans in beweging. Haarlem: De Toorts.
- ▶ Krasner, B., & Joyce, A. (1995). Truth, Trust and Relationships; healing interventions in contextual therapy. New York: Brunner/Mazel.
- ▶ Nadeau. (2010). Family construction of meaning. In R. A. Neimeyer (Red.), Meaning reconstruction and the experience of loss (pp. 95-111). Washington: American Psychological Association.
- ▶ Nadeau. (2011). Meaning making in bereaved families: assesment, intervention, and future research. In M. S. Stroebe, Handbook of bereavement research and practice (pp. 511-530). London: American Psychological Association.

literatuur

- Hooghe, A. (2008). rouw en verlies. In A. v. Savenije, Handboek systeemtherapie (pp. 569-578). Utrecht: de tijdstroom.
- Hooghe, A. (2012). Rouw en verlies. In A. v. Savenije, Handboek systeemtherapie (pp. 569-578). Utrecht: De Tijdstroom.
- Hooghe, A. (2007). Rouw vanuit een familieperspectief. In J. Maes, Leven met gemis: handboek over rouw, rouwbegeleiding en rouwtherapie (pp. 178-192). Wijkmaal-Leuven: Zorgzaam.
- Hooghe, A., Rober, P., & Neimeyer, R. A. (2011). The complexity of couple communication in bereavement: An illustrative case study. *Death Studies* , 35 (10), 905-924.
- Kissane, D. W. (2012). Family focussed grief therapy: from palliative care into bereavement. In M. S. Stroebe, *Handbook of bereavement research and practice* (pp. 485-510). London: American Psychological Association.
- Kissane, D. W., & Hooghe, A. (2011). Family therapy for the bereaved. In R. A. Neimeyer, D. Harris, Kissane, D., & Bloch, S. (2010). *Facing Death; family focussed grief therapy*. Berkshire: Open University Press.